

Ekonomická nerovnost

Nejvíce destabilizující rys moderní společnosti

Peter Joseph

Úvod

Globální nerovnost v bohatství a příjmech dosáhla úrovně, které jsou jednoduše řečeno naprosto absurdní a netolerovatelné na každé úrovni analýzy.

Velmi malá část světové populace nyní ovládá neúměrný podíl celkového bohatství, zatímco miliardy lidí žijí v chronické nejistotě navzdory bezprecedentní produktivní kapacitě. Tato nerovnováha se také zrychluje – napříč národy, v rámci národů i napříč generacemi.

Tato esej se k nerovnosti nepřibližuje jako k otázce individuální morálky, osobního selhání nebo etického cítění. Spíše se k nerovnosti staví jako ke strukturálnímu a empirickému jevu – fenoménu, který lze měřit, modelovat a vysvětlovat logikou fungování samotného našeho ekonomického systému. Zatímco morální úvahy jsou vzhledem k důsledkům pro lidi nevyhnutelné, ústředním problémem je zde systémová kauzalita – oblast obecného studia systémů, kterou světová populace zoufale potřebuje pochopit a to rychle, pokud chce civilizace vyřešit jakýkoli problém, který ji táhne do hloubky.

Základní teze je zde jednoduchá: Extrémní nerovnost není odchylkou ani vedlejším účinkem *tržní ekonomiky* – je to nevyhnutelný, endogenní výsledek tržně založených alokačních systémů. Jinými slovy, nerovnost nevzniká proto, že by *trhy* nebyly dostatečně konkurenceschopné, nedostatečně regulované nebo nedostatečně morální – všechny tyto věci, které se velekněží *trhu* zoufale snaží dokázat. Vzniká kvůli tomu, jak *trhy* fungují, když jsou ponechány své vlastní vnitřní logice bez jakéhokoli zásahu.

Aby to bylo demonstrováno, analýza probíhá dvěma způsoby:

- (1) Zkoumá současná empirická data o nerovnosti bohatství a příjmů, aby stanovila rozsah a důsledky.
- (2) Zkoumá strukturální dynamiku *tržních systémů* – se zaměřením jak na explicitní formy výhod, jako je akumulace kapitálu, tak na implicitní formy, které jsou zakotveny ve statistických a konkurenčních mechanismech samotných *trhů*.

Otázkou tedy již není, zda nerovnost roste, ale zda lze ekonomický systém, který ji produkuje, s jistotou nazvat funkčním, demokratickým nebo humánním. (Spoiler: Nelze.)

Globální koncentrace bohatství: Celkový obraz

Současná data o globálním rozložení bohatství odhalují vzorec tak extrémní, že je absurdní snažit se jej sladit s běžnými předpoklady o spravedlnosti, efektivitě nebo demokratické rovnováze. Zhruba 1 % světové populace nyní vlastní téměř polovinu veškerého globálního bohatství, zatímco horních 10 % kontroluje přibližně 75 – 85 % celkových aktiv na celém světě. Na druhém konci spektra dolních 50 % lidstva kolektivně vlastní někde mezi 2 – 5 % globálního bohatství, v závislosti na regionu a metodologii. Nejde jen o marginální rozdíly, které některým omezují přístup k nejnovějšímu chytrému telefonu nebo sýrové šlehačce; tyto rozdíly představují hlubokou koncentraci ekonomické moci.

Je zde také zásadní rozlišovat mezi nerovností bohatství a nerovností příjmů, protože tyto dva pojmy se často spojují. Příjem označuje tok – mzdy, platy nebo platby přijaté v čase. Bohatství je naopak zásoba – nahromaděná aktiva, jako jsou nemovitosti, finanční podíly, vlastnictví podniků a kapitálové rezervy. Toto rozlišení je důležité, protože bohatství není pouze uložený příjem; funguje jako moc, bezpečnost a budoucí páka. Bohatství generuje příjem bez práce, tlumí rizika, ovlivňuje politické výsledky a určuje přístup k příležitostem napříč generacemi. Nerovnost příjmů může kolísat v závislosti na zaměstnanosti nebo politice, ale nerovnost bohatství strukturálně a trvale v sobě spojuje výhody.

Trendy nerovnosti v čase

Současný rozsah nerovnosti se neobjevil náhle ani v důsledku politické síly. Zatímco rozdíly existovaly vždy, období po 70. letech 20. století představuje rozhodující zrychlení koncentrace bohatství i příjmů, zejména v rozvinutých průmyslových ekonomikách. Jedním z nejvíce zdokumentovaných trendů je oddělení produktivity a mezd: *Produktivita* stabilně rostla, zatímco reálné *mzdy* pro většinu stagnovaly. *Zisky* ze zvýšené efektivity a produkce neúměrně stoupaly.

To samozřejmě dává dokonalý smysl, když pochopíte konkurenční dynamiku, která je systému vlastní. Předpokládat, že jen proto, že *produktivita* roste, měly by růst i *mzdy*, není nic jiného než mytologie. To je morální projekce, nikoli logická realita. Velká část této produktivity byla poháněna mechanizací nebo automatizací s asistencí práce. Zeptejte se tedy sami sebe: Pokud byste vlastnili společnost, která objevila cenově dostupný stroj, který by mohl zdvojnásobit efektivitu pracovníka, jakou máte motivaci přesně proporcionálně zvýšit mzdu tohoto pracovníka tak, aby odpovídala nově vzniklé efektivitě řízené ziskem? Nulovou. Samo o sobě neexistuje doslova žádná motivace a skutečnou motivací je bojovat proti jakémukoli zvyšování mezd, aby se maximalizovala ziskovost pro akcionáře.

Dalším významným faktorem této divergence je *financionalizace* – rostoucí dominance finančních trhů, nástrojů a institucí nad produktivní ekonomikou. Inflace aktiv v oblasti bydlení, akcií a finančních derivátů neúměrně prospívá těm, kteří již aktiva vlastní, a

zároveň vytváří bariéry pro ty, kteří je nevlastní. Vzhledem k tomu, že ceny aktiv rostou rychleji než mzdy, nerovnost bohatství se zvyšuje i bez zjevného vykořisťování.

Mezigenerační dynamika tento proces dále zesiluje. Bohatství se stále častěji přenáší, než získává, což umožňuje reprodukci výhod prostřednictvím dědictví, elitního vzdělání, sociálních sítí a včasného přístupu ke kapitálu. V průběhu času to má kumulativní účinek, kdy se počáteční rozdíly – jakkoli malé – rozšiřují do zakořeněných strukturálních rozdílů. Nerovnost se v tomto smyslu chová méně jako dočasná nerovnováha a spíše jako sebeposilující trajektorie.

Sociální a zdravotní důsledky nerovnosti

Důsledky extrémní nerovnosti opět daleko přesahují materiální deprivaci. Rozsáhlý soubor výzkumů ukazuje, že nerovné společnosti si vedou hůře v široké škále sociálních ukazatelů. Práce Richarda Wilkinsona, zejména v knize *The Spirit Level (Úroveň ducha)*, sehrála klíčovou roli při prokazování tohoto vztahu.

Napříč zeměmi i v rámci nich vyšší míra nerovnosti silně koreluje s horšími výsledky v oblasti fyzického a duševního zdraví, včetně vyšší míry chronických onemocnění, deprese a úzkosti. Nerovnost je také spojena se zvýšenou kriminalitou a vězněním, nižší úrovní sociální důvěry, slabší soudržností komunity a nižší průměrnou délkou života. Důležité je, že tyto negativní dopady se neomezují pouze na ty na spodních příčkách ekonomické hierarchie. Dokonce i bohatí jedinci ve vysoce nerovných společnostech zažívají horší výsledky ve srovnání s jejich protějšky v rovnějších společnostech.

Důsledek je zásadní: Nerovnost není jen otázkou chudoby, přerozdělování nebo dokonce obecného vlivu moci. Je to systémový stav, který zhoršuje sociální blahobyt celé populace tím, že zesiluje stres, konkurenci, nejistotu a sociální fragmentaci.

Ekonomická nerovnost je doslova toxická pro veřejné zdraví.

Nerovnost jako nerovnost moci

Jedním z nejdůležitějších rozměrů nerovnosti bohatství je bezpochyby její proměna v nerovnost moci. Koncentrované bohatství se spolehlivě proměňuje v politický vliv prostřednictvím lobbingu, financování kampaní, regulačního uchvacování a vlastnictví médií. Politické výsledky stále více odrážejí preference ekonomických elit, zatímco politický hlas většiny je oslabován nebo ignorován.

To vytváří posilující zpětnou vazbu: Ekonomická nerovnost umožňuje politickou nerovnost, která následně formuje ekonomická pravidla tak, aby dále upevňovala koncentraci bohatství. Míra demokratické odpovědi se snižuje nejen kvůli apatii voličů nebo institucionálnímu selhání, ale proto, že rozdělení ekonomické moci převyšuje formální demokratické mechanismy.

V tomto světle není nerovnost rozhodně nějakým nešťastným vedlejším účinkem jinak funkčního systému. Je to strukturální podmínka, která přetváří samotnou správu věcí veřejných – uzamyká výsledky, které udržují její vlastní expanzi.

To je kriticky důležité pro všechny ty lidi v libertariánských kruzích, kteří kriticky nechápou, proč jsou věci tak chaotické, když se drží svého tržního náboženství a vystupují proti věcem, jako je „stát“. Odkud přesně si tito lidé myslí, že stát bere svou motivaci? Je naprosto jasné, že státní vláda – údajný strašidelný úhlavní nepřítel *tržního kapitalismu* – se skládá z agentů *tržního kapitalismu* a ničeho víc, kteří soupeří o svůj vlastní zájem a využívají státní moc k získání konkurenční obchodní výhody.

Proto se nic nemění, pokud jde o potřebný regulační zásah proti takovému systému. A obávám se, že takový potřebný regulační zásah se už nikdy neobjeví, a to kvůli tomu, jak koncentrovaná se moc stává skrze ekonomickou nerovnost.

Vyjasnění cíle: Trhy vs. „kapitalismus“

Diskuse o nerovnosti jsou často formulovány jako kritika *kapitalismu* – pojmu tak širokého, zpolitizovaného a vnitřně sporného, že často více zakrývá, než objasňuje. V důsledku toho se debaty spíše spirálovitě stáčí k ideologickým obranným mechanismům nebo redefinicím, než aby se zabývaly základními mechanismy, které jsou za koncentraci skutečně zodpovědné. Abychom se z této patové situace dostali, je nutné přesněji definovat cíl analýzy.

Tržní ekonomie ve své podstatě definuje systém *konkurenční alokace*, kde jsou zboží, služby, práce a zdroje distribuovány prostřednictvím *cenových signálů*. Tyto systémy se obvykle řídí *soukromým vlastnictvím*, *směnou* zprostředkovanou *penězi* a *akumulací* jako primárním ukazatelem úspěchu. Zatímco *kapitalismus* je jedním z historických a institucionálních projevů tohoto rámce, kritická dynamika, kterou zde zkoumáme, nezávisí na konkrétní politické ideologii, kulturním kontextu ani morální orientaci. Je zakotvena ve funkční logice samotných *trhů*.

Ústředním tvrzením tedy není, že *kapitalismus* je jedinečně zkorumpovaný nebo že *trhy* selhávají kvůli nedostatečné regulaci či etickému dohledu. Spíše jde o to, že *tržní ekonomika*, i když ji zbavíme ideologického opodstatnění a morálního narativu, strukturálně koncentruje výhody v průběhu času. Tato koncentrace nevzniká proto, že *trhy* selhávají, ale proto, že fungují přesně tak, jak byly navrženy – odměňují poziční výhodu, zesilují asymetrie a přeměňují malé počáteční rozdíly na velké kumulativní výsledky.

Explicitní nerovnost: Akumulace kapitálu a sebezposilující výhoda

Jedním z nejviditelnějších a nejlépe zdokumentovaných mechanismů, které pohánějí nerovnost, je *akumulace kapitálu*. Bohatství v tržních systémech není pouze pasivní rezervou hodnoty; je to produktivní síla. Jakmile je kapitál nahromaděn, generuje příjem

nezávislý na práci prostřednictvím úroků, dividend, rent a zhodnocování aktiv. To vytváří zásadní asymetrii mezi těmi, kteří musí prodávat svou práci, aby přežili, a těmi, jejichž aktiva generují trvalé výnosy.

Z této struktury přímo vyplývá několik posilujících mechanismů:

- (1) Vlastnictví aktiv umožňuje pasivní příjem, který umožňuje růst bohatství bez proporcionálního úsilí nebo rizika.
- (2) Bohatství dramaticky snižuje náklady na kapitál. Ti, kteří mají aktiva, si mohou půjčovat za nižší úrokové sazby, mít přístup ke kvalitnějším investičním příležitostem a absorbovat ztráty, které by pro ostatní byly katastrofální.
- (3) Bohatství poskytuje izolaci před rizikem a možnost volby – svobodu čekat, měnit kurzy, spekulovat nebo selhat bez existenčních důsledků.

Postupem času se tyto výhody sčítají. V průměru *výnosy z kapitálu* převyšují *výnosy z práce*, což znamená, že ti, kteří již bohatství vlastní, mají tendenci vidět, jak roste rychleji než ti, kteří se spoléhají primárně na *mzdy*. Nejde o morální obžalobu investorů ani o tvrzení, že práce postrádá hodnotu. Jde o matematický výsledek toho, jak jsou *výnosy* strukturovány v *tržních systémech*.

Hromadění bohatství se promítá i do neekonomických výhod. Finanční zdroje umožňují lepší právní zastoupení, přednostní přístup k informacím, politický vliv a regulační páky. Tyto faktory dále naklánějí konkurenční prostředí a zajišťují, že bohatství nejen roste, ale je stále více izolované před zpochybňováním. Důležité je, že nic z toho nevyžaduje zlobu, chamtivost ani spiknutí. Je to předvídatelný výsledek systému, ve kterém je akumulace povolena i odměňována.

Proto nelze nerovnost smysluplně řešit jako otázku osobní etiky. Otázkou není, zda se jednotlivci chovají špatně, ale zda *struktura pobídek* systému vůbec může vést ke spravedlivým výsledkům. Odpověď, strukturálně vzato zní, nemůže. Nejde o selhání charakteru; jde o systémovou aritmetiku.

Implicitní nerovnost: Strukturální výhoda nad rámec kapitálu

Explicitní akumulace bohatství sice vysvětluje velkou část nerovnosti, ale nevypovídá o celém příběhu. I kdybychom si představili hypotetický trh, kde všichni účastníci začínají se stejnými zdroji, nerovnosti by se stále objevovaly. To nás přivádí k méně intuitivní, ale stejně silné doméně *implicitní nerovnosti*.

Práce Bruce Boghosiana měla na formalizaci tohoto poznatku zvláštní vliv. Boghosian s využitím statistické fyziky a teorie pravděpodobnosti prokázal, že i na formálně spravedlivých trzích – kde žádný aktér není záměrně privilegován – vzniká nerovnost přirozeně prostřednictvím stochastických procesů. Malé výhody, náhodné fluktuace a síťové efekty se časem sčítají a vytvářejí zkreslené rozdělení bohatství, které odráží reálné výsledky.

Implicitní výhody mají mnoho podob. Důležitá je pozice v síti: Ti, kteří jsou lépe propojeni, získají přístup k informacím, příležitostem a transakcím, které jsou pro ostatní nedostupné. Informační asymetrie zajišťuje, že někteří aktéři konzistentně činí informovanější rozhodnutí. Načasování a náhodnost – být ve správný okamžik na správném místě – mohou mít nadměrné účinky, pokud jsou *zisky* reinvestovány, spíše než resetovány. Při opakovaných interakcích se tyto pravděpodobnostní rozdíly hromadí, přestože nikdo nepodvádí a žádná pravidla nejsou porušována.

To v zásadě znamená, že nerovnost v bohatství může vzniknout bez úmyslu, korupce, dědictví nebo vykořisťování. Samotný systém provádí jakési statistické třídění, kde výhoda – jakmile je získaná – se s větší pravděpodobností zachová a zesílí, než ztratí. *Trhy* v tomto smyslu nejen odměňují úspěch; vybírají ho a posilují tak předchozí výsledky bez ohledu na jejich původ.

Tento poznatek hluboce destabilizuje běžnou obhajobu tržní nerovnosti. Pokud nerovnosti vznikají i za idealizovaných podmínek, pak nerovnost nelze zavrhnout jako dočasnou aberaci ani ji svalovat výhradně na špatné aktéry. Musí být místo toho uznána jako vlastnost systémů konkurenční alokace.

Důsledek je jednoznačný: *Nerovnost* není na trzích pouze odměňována – je statisticky selektována. A v kombinaci s explicitní akumulací kapitálu je výsledkem silný mechanismus trychtýře, který koncentruje bohatství a moc do stále se zužujícího segmentu populace.

Trhy jako zesilovače nerovnosti, nikoli neutrální arbitry

Tržní systémy jsou často obhajovány s odůvodněním, že jsou neutrálními arbitry – mechanismy, které bez předsudků odměňují zásluhy, efektivitu a produktivitu. *Nerovnost* je v tomto rámci vykreslována jako přirozený odraz rozdílného úsilí, talentu nebo přínosu. Tento narativ se však při bližším zkoumání hroutí, protože *trhy* neměří a nemohou měřit společenskou užitečnost ani lidské úsilí v žádném koherentním smyslu. Měří pouze *poziční výhodu*.

Výnosy v tržních systémech nejsou formovány vnitřní hodnotou ani kolektivním prospěchem, ale vyjednávací silou, vzácností a pákovým efektem. Společensky nezbytný úkol může být špatně odměňován, pokud pro něj chybí tržní nedostatek, zatímco společensky extraktivní činnost (činnost, která „vytěžuje“ společnost nebo určité skupiny lidí, aniž by jim přinášela odpovídající prospěch) může přinést obrovské výnosy, pokud zaujímá strategické nebo monopolní postavení. V tomto smyslu *trhy* odměňují ty, kteří jsou v lepší pozici k získávání hodnoty, nikoli ty, kteří generují největší užitek.

Konkurence tuto dynamiku dále zesiluje. Teoreticky má *konkurence* ukáznovat moc a zabránit jejímu růstu. V praxi funguje jako eliminační proces. Slabší aktéři – ti s menším

kapitálem, menším přístupem nebo menší tolerancí k riziku – jsou časem vytlačováni. Přeživší si upevňují podíl na trhu, hromadí vliv a staví bariéry. Spíše než aby *konkurence* moc rozptýlila, ji systematicky centralizuje.

Konkurenční tlak zároveň stimuluje externalizaci nákladů. Firmy, které přesouvají škody na životním prostředí, sociální újmy nebo dlouhodobá rizika na veřejnost, získávají krátkodobé výhody oproti těm, které to nedělají. To vytváří závod o nejnižší ceny, kde škodlivé chování není anomálií, ale konkurenční strategií. S šířením těchto praktik se nerovnost zrychluje, a to jak ekonomicky, tak i sociálně.

Dohromady tyto dynamiky odhalují *nerovnost* nikoli jako zkreslení tržní funkce, ale jako emergentní vlastnost samotných konkurenčních systémů. *Trhy nerovnost* nejen umožňují, ale aktivně ji zesilují prostřednictvím výběru, konsolidace a externalizace.

Demokratický rozpor

Tržní ekonomika je často prezentována jako politicky neutrální – technický systém směny, který může koexistovat s jakoukoli formou správy věcí veřejných. V praxi však *trhy* vytvářejí hlubokou politickou asymetrii. S koncentrací bohatství se zvyšuje i schopnost ovlivňovat právo, politiku a veřejnou diskusi.

Tato koncentrace podkopává základní podmínky demokratické správy věcí veřejných. Rovné zastoupení se stává iluzorním, pokud mají ekonomické elity nepřiměřený přístup k tvůrcům politik a institucím určujícím agendu. Reakce na politické změny se snižuje, protože legislativní výsledky stále více odrážejí preference dárců, korporací a finančních zájmů spíše než preference široké veřejnosti. Veřejná odpovědnost oslabuje, když vlastnictví médií, lobbistické sítě a systém otáčivých dveří stírají hranici mezi správou věcí veřejných a soukromou mocí.

Tento rozpor je strukturální. *Tržní systémy* vyžadují demokratickou legitimitu k udržení sociální stability a vymáhání práva, ale zároveň generují *nerovnosti*, které narušují fungování *demokracie*. Postupem času se toto napětí nevyřeší ve prospěch *demokracie*, ale ve prospěch koncentrované moci. Formální demokratické procesy přetrvávají, ale jejich podstata je prázdná.

Výsledkem je systém, který není ani smysluplně demokratický, ani otevřeně autoritářský – nestabilní hybrid, v němž ekonomická moc vládne pod rouškou politické volby.

Nerovnost je strukturální, nikoli náhodná

Důkazy jsou jasné napříč obory, datovými soubory a desetiletími. Extrémní nerovnost není výsledkem izolovaných politických selhání, morálních selhání nebo nedostatečné regulace. Je to předvídatelný výsledek *tržní ekonomiky* fungující v čase.

Empirická data demonstrují rozsah a přetrvávající koncentraci bohatství. Strukturální analýza odhaluje, jak *explicitní mechanismy* – akumulace kapitálu, výnosy z aktiv a slučování výhod – systematicky zvýhodňují ty, kteří již bohatství vlastní. Zároveň *implicitní dynamika* zakotvená v konkurenci, pravděpodobnosti a síťových efektech zajišťuje, že nerovnost vzniká i za formálně spravedlivých podmínek. Tyto síly společně s pozoruhodnou konzistencí usměrňují bohatství a moc směrem nahoru.

Tato realita s sebou nese střízlivé důsledky: Reforma sama o sobě nemůže vyřešit strukturální nerovnost. Dokud bude ekonomická koordinace řízena konkurenční akumulací, systém bude regenerovat právě ty rozdíly, kterým údajně odolává. *Trhy* nemohou tuto tendenci samy napravit, protože nerovnost není chybou v jejich fungování – je to jejich rys.

Pokud je lidský blahobyt, demokratická integrita a ekologická stabilita skutečně ceněna, pak musí být ekonomické systémy navrženy tak, aby předcházely endogenní koncentraci, nikoli pouze zvládaly její následky. To vyžaduje posun od rámců, které odměňují těžbu a poziční dominanci, směrem ke způsobům koordinace založeným na kolektivním zajišťování, transparentnosti a systémové rovnováze.

Skutečnou otázkou tedy není, zda lze *nerovnost* ospravedlnit – ale proč nadále organizujeme společnost kolem systému, který ji matematicky zaručuje.

Nová cesta vpřed

Pokud je cílem dosáhnout pozitivních výsledků v oblasti zdraví, skutečné spravedlnosti a trvalé demokratické rovnosti a zároveň se vyhnout sklouznutí k autoritářství a v konečném důsledku k fašismu, který doprovází extrémní koncentraci moci, pak závěr přímo vyplývá z výše uvedené analýzy: Samotná struktura ekonomiky musí být změněna. Žádné morální nabádání, kulturní přetváření ani úpravy individuálních postojů nemůže přepsat systém, jehož vnitřní logika spolehlivě koncentruje bohatství a moc.

Tržní společnosti mají tendenci definovat sociální selhání jako selhání lidí – nedostatečná odpovědnost, nedostatečné vzdělání, nedostatečná etika. Toto definování je nejen nesprávné, ale je i strategicky výhodné. Odvádí pozornost od architektury systému a svaluje vinu na ty, kteří v něm působí. Historie a důkazy však jednoznačně hovoří: Když jsou výsledky napříč kulturami, generacemi a politickými režimy trvale destruktivní, je příčina strukturální, nikoli psychologická.

Ekonomické systémy utvářejí chování. Vybírají určité akce, odměňují specifické strategie a marginalizují jiné. Pokud je přežití a bezpečnost zprostředkována *konkurenční akumulací*, jsou lidé nuceni – bez ohledu na osobní hodnoty – usilovat o výhody, minimalizovat zranitelnost a chránit si postavení. Očekávání, že z takových podmínek vzejde široký soucit, spolupráce nebo myšlení pro dlouhodobou udržitelnost, není jen idealistické – je nekoherentní.

S prohlubováním nerovnosti se demokratické instituce vyprazdňují a koncentrovaná ekonomická moc začíná diktovat politické výsledky. Nejedná se o historickou anomálii, ale o opakující se vzorec. Když se *materiální nejistota* střetne s *politickým oslabením moci*, populace se stane zranitelnou vůči autoritářským narativům slibujícím řád, stabilitu a obnovu. *Fašismus* nevzniká proto, že by lidé náhle opustili demokratické hodnoty; vzniká, když se *demokracie* stane funkčně neschopnou zajistit materiální bezpečnost a zastoupení.

Životaschopná alternativa proto nezačíná změnou myšlení, morálky ani ideologií. Začíná přepracováním pravidel *ekonomické koordinace* – jak jsou zdroje alokovány, jak je uznáván přínos, jak je zaručen přístup a jak je zpětná vazba integrována do rozhodování. Systémy, které rozdělují moc horizontálně, zabraňují nekonečnému hromadění a dokážou sladit ekonomickou aktivitu s lidským a ekologickým blahobytem, nejsou utopickými abstrakcemi. Jsou to funkční nezbytnosti.

Cesta vpřed nespočívá v tom, abychom lidi zlepšovali v rámci rozbité struktury. Jde o budování struktur, které činí lepší výsledky nevyhnutelnými. Chcete-li se o takové myšlenky dozvědět více, přečtěte si prosím o *Integrálu*.